



## KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

*Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*

*The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research*

Sayı/Issue 15 (Nisan/April 2024), s. 1170-1183.

Geliş Tarihi-Received: 18.01.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 08.03.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1421699

# Brokar Dokuma Tekniği ile İlgili Terim ve Kavramların İncelenmesi\*

## *Examination of Terms and Concepts Related to Brocade Weaving Technique*

Hanife GÜNEŞ YARMACI\*

Fatma Nur BAŞARAN\*\*

### Öz

Kumaş, insan varoluşunun derin köklerinden günümüz uygarlığına uzanan ilgi çekici bir kanıttır. Hammaddesi ne olursa olsun, yün, pamuk, keten veya ipek gibi, bu dokuların yaratılma süreci ve karmaşık dokumaların tasarımı, göz alıcı güzellikleri ile insanın yeteneklerini sergileyen etkileyici kanıtlar arasındadır. Kumaşın tarihsel ve kültürel önemi, insanlığın gelişimine olan katkılarıyla da yakından ilişkilidir. Birçok tarihi tekstil ve malzeme, kültürel mirasın bir parçası olarak geçmiş dönemlere tanıklık etmektedir. Özellikle Orta Çağ'ın sonlarında, altın ve gümüş ipliklerle dokunan brokar kumaşlar, en değer verilen kumaşlar arasında yer almaktadır. Bu kumaşlar, çeşitli kaynaklarda brokar ismiyle birlikte, lampas, damask ve kadife gibi diğer kumaş türleriyle de açıklanmaktadır. Bu araştırma, tarihi tekstiller içinde önemli bir yere sahip ve lüks görünümüyle öne çıkan kumaşlar için kullanılan "brokar" teriminin yabancı kaynaklarda farklı isimlerle ele alınması ve çeşitli sınıflandırmalara dahil edilmesi, Türkçe kaynaklarda çeviri ve bu farklı isimlerin neden olduğu kavram karmaşasının giderilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Bu kapsamda araştırmada, brokar kumaşların tarihi önemi, gelişimi ve brokar dokuma tekniği ile ilgili terim ve kavramlar incelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Brokar, damask, brokatelle, lampas.

### Abstract

Fabric, originating from the depths of human existence and extending to modern civilization, serves as a fascinating testament. Regardless of the raw material used, whether it be wool, cotton, linen, or silk, the process of creating these fabrics and designing complex weaves showcases the remarkable talents of humans through their captivating beauty. The historical and cultural significance of fabric is closely intertwined with its contributions to human development. Many historical textiles and materials bear witness to past eras as a part of our cultural heritage. Particularly towards the end of the Middle Ages, brocade fabrics woven with

\* Bu çalışma TÜBİTAK, 2021 yılı 2214-A Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Burs Programı ile desteklenmiş "Hindistan Varanası'nda Uygulanan Brokar Dokuma Tekniklerinin İncelenmesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

\* Öğr. Gör. Dr. Hanife GÜNEŞ YARMACI, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Tekstil Ayakkabı ve Deri Bölümü, hanifegunes@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3574-394X

\*\* Prof. Dr. Fatma Nur BAŞARAN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Tekstil Tasarımı Bölümü, fatma.basaran@hvbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6024-1709

gold and silver threads held a prestigious position among the most valued textiles. These fabrics are often explained alongside other fabric types like lampas, damask, and velvet in various sources. This research aims to address the varied nomenclature for the term "brocade" in foreign sources and its inclusion in various classifications. It also focuses on the translation of this term into Turkish and resolves the technical confusion resulting from the different names, shedding light on the historical significance of brocade fabrics, their historical development, and the terminology and concepts related to brocade weaving techniques.

**Keywords:** Brocade, damask, brocatelle, lampas.

## Giriş

Hammaddesi ne olursa olsun (yün, pamuk, keten veya ipek) bir parça kumaş, insanın varoluş günlerinden, günümüz uygarlığına geçiş sürecinin en ilginç kanıtları arasında bulunmaktadır. Çok ince eğrilebilen ipliklerle üretilen desenli dokumalar, tasarımların göz alıcı güzelliği ve bir kumaş parçasının bu kadar hünerli bir biçimde oluşturulması şaşılacak bir durumdur (Walton, 1937, s. 13).

Birçok tarihi tekstil ve malzemeler kültürel mirasın bir parçası olarak geçmiş zamana tanıklık etmektedir. Kumaş üretiminin kanıtı olarak en eski bulgular Çin'deki freskler, taş anıtlar ve arşiv belgeleridir (Kovacevic ve Schwarz, 2015, s. 94). Tekstil ürünlerinin hassasiyeti ve ayrışma eğilimi nedeniyle kumaş imalatının başlangıcı ve karmaşıklığını aydınlatmak zor olsa da Mısır mumyalarından günümüze ulaşan en eski keten kumaş örnekleri kumaş tarihi ile ilgili önemli bilgiler vermektedir (Walton, 1937, s. 17; Kovacevic ve Schwarz, 2015, s. 94). Araştırmalar, yapılan kazılardan çıkarılan tarihi tekstillerin müze arşivlerinde sergilenmesinin yanında, anlatılması, aynı zamanda bu anlatımların daha anlaşılabilir olmasının önemini vurgulamakta, bilimsel terminoloji ile incelenmesine dikkat çekmektedir. Bu ihtiyaçtan hareketle 1954 yılında Alman müze küratörü Prof. Wolfgang Fritz Volbach'ın girişimiyle CIETA "Centre International d'Etude des Textiles Anciens" (Uluslararası Tarihi Tekstil Araştırmaları Merkezi) kurulmuş, 12. yüzyıldan bugüne kadar dokuma türlerinin büyük bölümü bu kurum tarafından incelenmiştir. CIETA tarafından düzenli olarak 1956'dan itibaren teknik kurslar düzenlenmektedir (URL 1). İki aşamada verilen teknik kursların birinci aşamasında, tekstil malzeme bilgisi, iplik özellikleri, temel dokuma yapıları ve bu yapılardan türetilen dokumalar konu alınmaktadır. Basit dokuma yapıları (düz dokuma, dimi, saten vb), çerçevesiz tezgahlarda üretilen küçük desenli kumaşların incelenmesi ve çekmeli dokuma tezgâh yapısı, kursun birinci aşama eğitim planı kapsamında yer almaktadır. Tarihi tekstiller arasında önemli bir yer tutan desenli tekstillerin incelenmesi kursun ikinci aşamasını kapsamaktadır. Bu kapsamda figürlü atkı yüzlü bileşik düz dokuma, figürlü atkı yüzlü bileşik dimi, lampas, brocatelle, desen atkılı figürlü kumaşlar, damask ve desenli kadife kumaşlar incelenmektedir (URL 2). Bu kaynaklardan geçmişten günümüze ulaşan dokuma örnekleri, etnografik materyaller, arkeolojik kalıntılardan elde edilen dokuma araçları, geçmiş dönemlerdeki dokumaların incelenmesinden gelen bilgiler, çağdaş sanata yansıyan tasvirler, tarihi tekstillerin öğrenilmesine önemli katkılar sağlamaktadır (Geijer, 1979, s. 19).

Orta Çağ'ın sonlarında en çok değer verilen kumaşlar arasında, altın ve gümüş ipliklerle dokunan brokar kumaşlar önemli bir yere sahiptir. Bu kumaşlar pek çok kaynakta brokar ismi ile lampas, damask ve kadife kumaşlarla birlikte açıklanmaktadır. Brokar kumaşların temel karakteristik özelliği kabartmalı yüzey yapısı ile rölyef etki yaratmasıdır (Waillez, 2011, s. 141). İlk örnekleri ipek ipliklerle dokunmuş, altın ipliklerle zenginleştirilmiş olan brokar kumaşlar, dünya müzelerinin en seçkin koleksiyonlarında sergilenmekte ve tarihi tekstiller arasında önemini korumaktadır (Hunter, 1918, s. 1; Öz, 1946, s. 6). 16. yüzyıl Türk tekstillerinin en güzel örnekleri arasında mavi, altın ve beyaz

tasarımlı, çözü saten zemin üzerine dimi kabartmalı brokarlar yer almaktadır (Schmidt, 1933, s. 379).

İnalçık (2008), batı kilise ve saray hazinelerinin, altın, gümüşlü, özellikle Lucca yapımı ağır ipekli kumaşlar içerdiğini ve envanterlerde Lucca menşeli brokar (kemha), kadife, damask (kemha), saten (atlas) ve tafta kumaşların kayıtlı olduğunu belirtmektedir (İnalçık, 2008, s. 14,18,210, 212, 236). Bu kumaşların üretimi 16. yüzyıla tarihlendirilmekte ve en göz alıcı örneklerinin bu yüzyılda üretildiği düşünölmektedir (Öz, 1946, s. 6).

Türkçe literatürde, tarihi tekstiller içinde önemli bir yeri olan brokar kumaşlar hakkında yapılan çalışmalarda, Yatman'ın (1945) Türk kumaşlarını Evliya Çelebi'den, Şark Mektuplarından, çeşitli edebi eserlerden elde edilen bilgiler ışığında aktardığı görölmektedir. Bursa'nın tüm Dünya'da ipekli dokumalarıyla tanınan bir şehir olduğunu, ancak Avrupa'da az tanındığını ifade etmiştir. Yatman aynı çalışmasında "brocart" adı verilen ipek kumaşların dokunduğunu belirterek, "sırmalı ve üzeri çiçek tezyinatlı, çok güzel bir kumaş" şeklinde tanımlamıştır. Yatman ayrıca, Sultan Selim zamanında icat edildiği için brokart kumaşlara "Selimiye" adı verildiğini de belirtmiştir (Yatman, 1945, s. 24-30).

Bazı kaynaklar, Osmanlı kumaş türlerini damask, brokar ve kadife olmak üzere üç grupta sınıflandırmıştır (Gürsu, 1988, s. 24; Dölen, 1992, s. 538). Atalayer, çok çeşitli isimler alan Osmanlı kumaşlarını genel olarak iplik sistemlerine göre üç gruba ayırmıştır. Birinci grupta tek çözü ve tek atkı grubu örgü ile desenlenenler (damasko), ikinci grupta çözü ve atkı takviyesi ile desenlenenler (brokard), üçüncü grupta hav çözü ile dokunanlar (çatma ve kadifeler) şeklinde sınıflandırmıştır (Atalayer, 1993, s. 56; Dölen, 1992, s. 538). Tezcan (1993), Yapı Kredi Vedat Nedim Tör Müzesi'nin 1966'da Kenan Özbek'den satın aldığı kumaş koleksiyonunu incelemiş ve koleksiyonun İstanbul menşeli savai, selimiye, eski kemhaların devamı brokar kumaşlar olduğunu belirtmiştir (Tezcan, 1993, s. 13).

Atasoy ve ark. (2001) brokar tipi dokunmuş ipekler başlığı altında, serenk, zerbaft, kemhanın Osmanlıların en sevdiği üç brokarlı ipek dokuma olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca Osmanlı ipek kumaşlarında en çok kullanılan işlemeli dokuma türü lampas terimi ile açıklanmıştır (Atasoy ve ark., 2001, s. 220-224). İmer (1989, s. 92) çalışmasında, brokar kumaşları *lanse* dokularda olduğu gibi "değişik iplik ilavesiyle motif veya figürleri belli bir düzende serpiştirilmiş, kumaş yüzeyinde yepyeni bir efekt kazandırma tekniği" şeklinde ifade etmiştir.

Damask, brokar ve kadife kumaşlar genellikle padişahlar, sultanlar gibi seçkin kişilerin kullanımı için üretilmiş ipekli dokumalardır. Bu kumaşlar genellikle altınla zenginleştirilmiş veya keten ve pamukla ucuzlatılmıştır. Bilim insanları tarafından damask, brokar ve kadife kumaşların tarihi, ipek dokumanın tarihi olarak kabul edilmektedir (Hunter, 1918, s. 1).

El dokuma kumaşları süslemenin ilk yöntemleri arasında yer alan brokar, farklı dönemde ve ülkede kullanılmıştır. Brokar işlemi, genel olarak benzerlik gösterdiğinden, tarihlerin belirlenmesi için kullanılan malzemeler dikkatle incelenmektedir. İlk ipek kumaşlardaki brokar işlemenin saf altın ipliklerle yapıldığı ve çoğu zaman bu değerli metali geri kazanmak için tahrip edildiği düşünölmektedir (Reamdonck Reath, 1927, s. 52).

Türkçe yayınlarda bu tarihi kumaş terimlerinin gün ışığına çıkarılması için başvuru alan defterleri, eski sözlükler, edebiyat metinleri ve folklor araştırmaları değerli bilgiler sağlamaktadır. Ancak tarihi kumaşların o dönemlerde büyük bir sır olarak saklanan üretim yöntemleri, kalitesi, kumaş yapısı, iplik ve boya özellikleri, tezgâh bilgileri ile ilgili sınırlı bilgilere ulaşılmaktadır. Hatta benzer özellikler gösteren bazı dokuma

tekniklerinin ulusal ve uluslararası tekstil literatüründe tek bir isim altında biriktirildiği görülmektedir (Başaran ve Güneş Yarmacı; 2020, s. 267).

Kapsamlı literatür incelemesi yapıldığında, tarihi tekstiller içinde önemli bir yeri olan, aynı zamanda Türk kumaş sanatında büyük yer tutan "brokar tekniği/brokar kumaşlar" ile ilgili terimlerin ulusal ve uluslararası bazı çalışmalarda anlam karmaşasına neden olduğu görülmektedir.

Ayrıca damask, lampas, kadife, lanse, broşe, brokart (brocart), brokatelle (brocatelle), swivel ve lappet dokuma tekniklerinin brokar terimi ile kullanımı, bu konu ile ilgili bilimsel araştırmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

### Amaç, Kapsam ve Yöntem

Bu araştırma, "brokar" teriminin yabancı kaynaklarda farklı isimlerle ele alınması ve çeşitli sınıflandırmalara dahil edilmesi, Türkçe kaynaklarda çeviri ve bu farklı isimlerin neden olduğu anlam karmaşasının giderilmesine katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmanın yönteminde tarama modeli kullanılmıştır.

### Brokar Dokuma Tekniği ile İlgili Terim ve Kavramların İncelenmesi

Brokar (brocade) terimi ulusal ve uluslararası kaynaklarda hem isim anlamıyla hem de fiil anlamıyla kullanılmaktadır. Brokar teriminin isim anlamı kumaşın türü hakkında kesin bilgi vermemektedir. Reamdonck Reath (1927) tarafından belirtildiği gibi, desenli tekstillerin çeşitli tekniklerle üretilmesine rağmen, genel ifade olarak sıkça "brokar" teriminin kullanılması yaygındır. Ancak, samit, taquete, lampas gibi farklı tekniklerle üretilen desenli tekstillerin bulunduğu da bilinmektedir. Desenli tekstillerde tüm tekniklerin yaygın bir şekilde brokar terimi ile ifade edilmesi anlam karmaşasına neden olmaktadır (Reamdonck Reath, 1927, s. 49).

Desenli tekstiller için kullanılan brokar teriminin anlamı çok belirsiz olduğundan, kelimenin isim anlamıyla kullanılmaması gerektiği birçok araştırmacının ortak görüşüdür (Emery, 1966:171; Burnham, 1980:14, CIETA, 2006, s. 7). Çeşitli kaynaklarda brokar teriminin isim olarak kullanımı Tablo 1'de yer almaktadır.

**Tablo 1.** Çeşitli Dillerde Brokar Teriminin İsim ve Fiil Karşılığı (CIETA, 2006, s. 7; Burnham, 1980, s. 14).

Diller	Brokar Teriminin İsim Olarak Kullanımı	Brokar Teriminin Fiil Olarak Kullanımı
İngilizce	Brocade	brocade
Fransızca	Brocart	brocher
Almanca	Brokat	broschieren
İtalyanca	Broccato	broccare
Portekizce	Brocado	aspolinade
İspanyolca	Brocado	brochado
İsveççe	Brokad	broschera

Hunter'e (1918, s. 5) göre brokar isim anlamıyla, figürleri genellikle ekstra bobinler (croches) kullanılarak çekme tezgâhta üretilen, Fransızca broche, İspanyolca brocaded ve İngilizce brocade terimleri ile kullanılan kumaşlardır. Broche gerçekte brokar anlamına gelse de hafif ipekler için kullanılmaktadır. Yatman'a (1945, s. 24) göre brokar, sırmalı, üzeri çiçek desenli ipekten yapılmış çok güzel kumaşlardır. Overman ve Smith'e (1955, s. 165) göre dokumanın ön yüzünde kabarık desenlerin, arka yüzünde iplik yüzmelerinin yer aldığı desenli kumaşlardır. Emery (1966, s. 171) brokar kelimesini isim anlamıyla, genellikle bir dokuma yapısından çok, zengin desenli, herhangi bir tekstil ile karakterize edilmiş



kumaş türünü tanımlamak için kullanılmaktadır. Wingate'e (1970, s. 571) göre brokar, ipek veya suni ipek elyaftan yapılmış perdelik ve döşemelik kumaştır. Linton'a (1973, s. 65) göre, 16 ve 17. yüzyıllarda Fransa, İtalya ve İspanya'da orjinal ipek türünden yüksek bir mükemmellik seviyesine erişen malzeme "brokar" (brocade) ismi ile bilinmektedir. Önder'e (1995, s. 29) göre brokar, simli veya sırmalı kumaş isimleri ile bilinen, önce doğu ülkelerinde dokunan, Osmanlı döneminde Bursa'da üretilen, altın, gümüş tellerle desen yapılmış gösterişli kumaştır. Ergür'e (2002, s. 33) göre brokar, Fransızca brokart (brocart) terimi ile bilinen altın ya da gümüş işlemeli ipekli kumaş çeşididir. Başer'e (2005, s. 397) göre brokar, ekstra ipliklerle kabartmalı yüzey oluşturan, ağır gramajlı ipekli kumaşlardır. İnalçık'a (2008, s. 18) göre brokar, ipek dokuma türleri arasında en değerlisidir. Altın ve gümüş sırmalarla süslenen ağır kemhalar, brokar kumaşlar hem desen hem de dokuma tekniği açısından en güzel örneklerdir. Tez'e (2009, s. 13) göre brokar, altın gümüş gibi tellerle işlenmiş kumaş; kemha kumaşının batılı ismidir. Waillez'e (2011, s. 141) göre brokar, Orta Çağ'ın sonlarında en çok değer verilen altın ve gümüş iplikli kumaşlardır. Diğer bir şekilde brokara, kabartmalı yüzey yapısına sahip rölyef etkili kumaş denebilmektedir. Salman'a (2011, s. 203) göre brokar, altın ve gümüş tellerle işlenmiş kumaş türüdür. Başaran (2020, s. 190) brokar kumaşları, dokulu, yer yer kabarık efektlere sahip, altın ve gümüş gibi metal ipliklerin kullanıldığı lüks üretimler olarak tanımlamıştır.

Bu açıklamalar doğrultusunda, altın ve gümüş ipliklerle dokunan kumaşlar için "brokar" terimi, genel bir tanım olarak yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Ancak, bu terim ticari bir isimdir ve kumaşın detaylı desenler içeren, gösterişli bir dokuya sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu sebeple brokar (noun "brocade") teriminin isim olarak kullanımı genellikle tercih edilmemektedir. Reamdonck Reath (1927) brokar dimi, brokar saten, brokar kadife gibi ana dokumanın ismine eklenmesinin uygun olduğunu çalışmasında belirtmiştir (Reamdonck Reath, 1927, s. 49).

Bu nedenle bazı kaynaklarda brokar fiil olarak kullanılmakta, zemin örgüsüne eklenen, ek bir atkı olan brokar atkısıyla dokuma yapmayı tanımlamaktadır (Burnham, 1980, s. 14). Brokar kelimesi fiil anlamıyla genellikle bir dokuma yapısını ifade etmektedir. Ancak brokar dokuma yapısını konu alan kaynaklarda yer alan tanımlamalar da bazı farklılık göstermektedir. Larsen ve Weeks'e (1975, s. 88) göre brokar; ilave atkı ipliği kullanılarak tezgâhta desen oluşturulan en eski üç iplik sistemli dokuma yapısıdır. İlave desen atkılarını kumaş enince kenardan kenara (continuous brocade) veya bir deseni tamamlamak için desen alanı içinde ileri geri olarak (discontinuous brocade) iki farklı şekilde atılabilmektedir. Gürsu'ya (1988, s. 24) göre brokar kumaşları çözgü takviyesi veya atkı takviyesi ile kumaş elde etme yöntemidir. Dölen'e (1992, s. 538) göre brokar, çözgü takviyesi veya atkı takviyesi ile desen elde etme şeklidir. Atalayer (1993, s. 56) çözgü ve atkı takviyesi ile desenlemeleri "brokard" terimi ile tanımlamıştır. Labeau'ya (1994, s. 203) göre brokar, geçmişte ipekle dokunmuş, günümüzde tüm iplik türleriyle dokunan, ilave atkı ipliği kullanılarak kabarık tasarımlar elde etme yöntemidir. İmer (1997, s. 248) çalışmasında bu tekniğe tanımlar bölümünde "broker" ifadesi ile yer vermiş ve atkı yönünde metal telle işlenen kumaş olarak ifade etmiştir. Aynı çalışmada bulunan "broşa" terimi de özel figür atkısı ile elde edilen kumaş olarak tanımlanmıştır. Tezcan'a (2017, s. 161-162) göre fiil anlamı ile brokar, her çözgü ipliğinin elle seçilip takviye atkı ipliğinin geçirildiği dokumalardır. Takviye atkı ipliğinin yalnızca küçük ya da özel alanlarda çözgü ipliklerinin arasından geçirilmesi, dokumanın yüzeyinde akan bir desen oluşturulması yanında birçok renk kullanımını mümkün kılmaktadır. Postrel (2020, s. 104)'e göre brokar, nakışa benzeyen, ancak motifleri yapmak için dokuma esnasında ek atkı ipliklerinin kullanıldığı kumaşlardır.

CIETA'ya göre brokar teriminin fiil anlamı "brokar atkısı ile dokumak" anlamına gelmektedir. 2006 CIETA sözlüğü bu terimi "brocaded" ve "brocaded weft" terimleri ile açıklanmıştır. Zemin örgüsüne eklenen, desen alanının genişliği ile sınırlı olan ve kenardan kenara ilerlemeyen ek bir atkı olarak kullanılmıştır (CIETA, 2006, s. 7). Burnham'a göre (1980, s. 18) brokar atkısı (brocading weft), zemin örgüsüne eklenen ek bir atkı hareketidir. Terimin Fransızcada kullanımı "trame brochée", Almancada kullanımı "broschierschuss", İtalyancada kullanımı "trama broccata", Portekizce ve İspanyolcada kullanımı "trama espolinada"dır. Brokar atkı (brocading weft) hareketi desenin gerektirdiği alanın genişliği ile sınırlıdır. Bu tanım kenardan kenara atılan atkıları kapsamamaktadır (Burnham, 1980, s. 18). Emery (1966, s. 171) brokar kelimesinin fiil olarak ve "brocaded", "brocading" formları arasında basit ayrımlar yapılabileceğini, bu terimlerin yapısal özellikleri belirlemek için kullanılabilir olduğuna değinmiştir. Emery'e göre "bir desen atkısının kendi desen alanı içinde ileri geri çalışması ve bir desen alanından diğerine taşınmaması ve hiçbir zaman kumaşın bir kenarından diğerine geçmemesi" brocading teriminin yapısal özelliğidir.

Kumaş üzerinde desen oluşturmak için atkı ipliğinin sadece her şeklin ana hatları içinde gidip gelmesi (dokumaya dahil olması) ile oluşan yapılar brokar (brocaded) ile tanımlanmaktadır. Brokarda (brocaded) desen atkıları kenardan kenara (tüm kumaş eninde) atılmamaktadır (Becker, 2009, s. 147).

Reamdonck Reath (1927, s. 49) "Brocading" terimini basit, bileşik veya havlı bir kumaşın daha da zenginleştirilebileceği bir dokuma işlemi olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle kumaş, dimi, saten veya kadife brokarlı (brocade) olabileceğinden, brokar teriminin dokumalara göre bir sınıflandırma için yeterince spesifik olmadığına değinmiştir.

Brocade, brocaded satin, brocatelle, damask terimleri arasında yer alan lappet ve swivel (Wingate, 1970, s. 76) terimleri Türkçe literatürde brokarla ilişkilendirilmiş olsa da dokuma makinesinin fonksiyonlarına bağlı olarak yapılan bir dokuma sistemi olduğu görülmektedir (Wingate, 1970, s. 76). Benzer anlatım Watson (1913, s. 296-334) ve Grosicki (2004, s. 392) çalışmalarında da görülmektedir.

Brokarlama (brocading) terimi ile dokumada bir desen atkısının (brokar atkısı) kendi desen alanında ileri geri yaparak dokuma işleminin gerçekleştirildiği anlatılmaktadır. Bu işlem sadece atkı ipliklerine yapılmakta asla çözgü ipliklerine yapılmamaktadır (Reamdonck Reath 1927, s. 49). Ayrıca bu terim atkının kenardan kenara atılmadığını ifade etmektedir (Reamdonck Reath 1927, s. 49; Emery, 1966, s. 172). Emery (1966, s. 172) ayrıca brocading teriminin, atkı fonksiyonu terimi ve genellikle kesintili atkılar için kullanıldığını belirtmektedir. Brocading tekniğinde genellikle bobin ve makara olarak adlandırılan, küçük ayrı atkı taşıyıcılara İtalyanca "spolinato", Fransızca "espolini" adı verilmektedir. Schoeser'e (2007, s. 248) göre brokarlama (brocading) elde tutulan bobinler tarafından yalnızca desen alanları içine atkı yönünde ek renk/motifleri yerleştirme işlemidir.

Araştırma kapsamında incelenen bazı kaynaklarda brokar teriminin "broşe" terimi ile eş kullanımı görülmüştür. Şeber (2003) "Broşe kumaş örgüleri" başlığı altında; atkıdan işlemeli kumaşlarda motif için ayrı bir mekik kullanılarak, mekiğin sadece motifin bulunduğu alanda gidip gelmesiyle daha az malzeme sarfiyatı sağladığına ve bu tekniğin günümüzde çok az kullanıldığına değinmiştir. Çalışmasında broşe kumaşların tersten dokunduğunu ve düzenli broşe efektlerinin sadece broşe kutusu ile düzensiz olanlarının ise elle yapıldığını belirtmektedir (Şeber, 2003, s. 52). Emery broşe (broche) teriminin Fransızca bir kelime olduğunu ve mekik anlamında kullanıldığını belirtmiştir (Emery, 1966, s. 173). Linton'a (1973, s. 66) göre "broche" terimi, dokuma tasarımını işlemeli efekte dönüştürmek için kullanılan Fransızca bir kelimedir.

Türk dokuma literatüründe yaygın kullanılan lanse (Lance, lances), Fransızca bir kelimedir ve iğne anlamına gelmektedir. Belirli dolgu ipliklerinin sadece seçili çözümlerin üzerinden, diğerlerinin altından geçen kumaşlara da bu isim verilebilmektedir (Linton, 1973, s. 331). Tamamlayıcı atkılar (supplementary weft), dokumanın zemini ile bağlantı yapmamaktadır. Genellikle bu atkı ipliklerinin bağlantı yapmadan ilerlemesi sonucu meydana gelen yüzmeler desen efektlerini üretmek için kullanılmaktadır. İlave atkılı dokumaların zeminini dokumak için ana atkı kumaşın bir kenarından diğer kenarına mekik ile atılmaktadır. Motif oluşturmak için kenardan kenara atılan desen atkılarına 'trames lancés' adı verilmektedir. Kenardan kenara gitmeyip küçük brokar mekikleri ile 'brocading shuttles', sadece desen alanlarında gidip gelen atkılara brokar atkı 'trame brochées' terimlerinin kullanıldığı ifade edilmektedir (CIETA, 1987, s. 22).

Kadolph ve Langford'a (2007, s. 251) göre brocatelle kumaşlar, kabarık bir desene sahip olmaları dışında brokar kumaşlara benzetilmektedir. Yazar bu kumaş yapısının sıklıkla çözgü yüzlü desen ve atkı yüzlü zemin kullanılarak filament ipliklerle yapıldığını belirtmektedir.

Fransızcada brocatelle, Almancada brocatell, İtalyancada brocatello, Portekizce ve İspanyolcada "brocatel" terimleri ile bilinmektedir (CIETA, 2006, s. 7).

Brocatelle terimi çeşitli lif içeriğini (kaba keten ve ipek), tasarımını (saten etkisi, rölyef etki) ve kumaş özelliklerini tanımlamak için kullanılsa da ara sıra sadece dokuma yapısını (lampas) tanımlamak için de kullanılmıştır (CIETA, 2006, s. 7). Buna göre brokatelle (brocatelle) çözgü yüzlü, rölyef etkili, lampas tekniği ile dokunmuş kumaşlar için de kullanılmaktadır (CIETA, 2006, s. 8).

Schoeser'e göre (2007, s. 248) brocatelle, iki çözgü sistemi ile dokunan kabarık desenli kumaştır. Corbman'a göre (1983, s. 573) brocatelle, yüksek rölyefli tasarımlara sahip brokara benzeyen kumaştır. Burnham (1980, s. 19) ayrıca çözgü yüzlü dokumanın belirgin bir kabartması ile karakterize edilen, ipek çözgümlere sahip bir lampas dokumasını brokatelle (brocatelle) terimi ile tanımlamıştır. Emery (1966, s. 173) brokatelle (brocatelle) teriminin brokar ile ilişkisi olduğunu belirtmiştir. Brokatelle (brocatella) iki çözgümlü bir dokuma yapısı ile üretilmektedir. Çoğunlukla düz bir zemin üzerinde saten dokuma tekniği ile hafifçe yükseltilmiş tasarımlarla sonuçlanmaktadır (Lebeau, 1994, s. 19). Lampas kumaşın ön yüzüne renk katmak için ek atkı ve çözgümler kullanılmakta ve daha sonra kumaşın arkasına sıkıştırılmaktadır (Lebeau, 1994, s. 19). Lampas kumaşların karakteristik özelliği çözgü yönünde çizgili etkidir (Becker, 2009, s. 148). Bu çizgi etkisinin görüldüğü 16. yüzyıla ait ipek lampas kumaş örneği Resim 1'de gösterilmektedir. Ek bir atkının figürlü desen oluşturduğu bir örgüdür. Bu örnek, altın ipliklerle oluşturulan figür ve dimi bir zemine sahiptir (URL 3).



**Resim 1. 16. Yüzyıl Hindistan Yapımı İpek Lampas Örneği (URL 3).**

Geijer (1979, s. 61)'e göre lampas, muhtemelen 1900'lerden önce Fransız ipek dokumacılığında kullanılan bir terimdir. İngiliz ipek dokumacıları 18. yüzyıldan beri aynı tür dokumalara "tissue" terimini kullanmış, İtalyan dokumacılar ise 13. ve 14. yüzyıllardan

beri İtalya’da üretilen özel dokuma türünü “diasper” terimi ile ifade etmiştir (Geijer, 1979, s. 61 Akt. Becker, 2009, s. 164). CIETA’ya göre İngilizce “tissue” terimi 1420’lerden 17. yüzyıla kadar altın ve gümüşle dokunmuş kadife, lampas veya brocatelle kumaşları ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Aynı terim 18. yüzyılda pahalı metal ipliklerle dokunmuş ince lampas kumaşları ifade etmektedir (CIETA, 2021, s. 74). CIETA 2021 yılında yayımladığı sözlükte İngilizce “diasper” teriminin lampas teriminin eş anlamlısı olarak kullanılmaması gerektiğini belirtmiştir. Aynı çalışmada “diasper” terimi, Orta Çağın sonlarında İtalya, İspanya ve Yakın Doğu’da üretilen altın veya gümüş brokar atkıları ile süslenmiş, küçük motiflere sahip, tek veya iki renkli desenlerin genellikle bezayağı (tabby) dokuma örgüsü temeli üzerine üretilmiş, ipek lampas kumaşlar için kullanılan bir terim olarak açıklanmıştır (CIETA, 2021, s. 19). Burnham (1980, s. 82) ise lampas tanımının diasper ve tissue terimleri ile aynı anlama geldiğini ifade etmiştir.

Brocatelle, tissue veya diasper olarak bilinen lampas, iki çözgü sistemi ve iki veya daha fazla atkı sistemi kullanılan bileşik yapıdır. Tarihi lampas kumaşlarda saten bir yapıdan oluşan çözgü yüzlü bir zemin görülmektedir. Bir veya birden fazla renkte motifle kaplı atkı yüzlü yapı da genellikle bir dimi olarak işlenmiştir. Desen atkıları kumaşın tüm genişliği boyunca çalışır, ancak süreksiz brokar atkıları, kenardan kenara çalışan desen atkılarıyla da birleştirilebilmektedir (Schlein vd., 2006, s. 167).

Karmaşık bir yapıya sahip lampas dokumalar 3/1 kırık dimiyle benzerlik göstermektedir. Lampas kumaşların çözgü iplikleri büküm sıklığının diğer dokuma yapılarına göre daha az olduğu bilinmektedir (Spies, 1995, s. 22). Zemin dokuma bezayağı, dimi veya saten dokuma yapılarında olabilmektedir. Lampas dokumaların yüzeyine, brokar tekniği ile kabarık desenler ilave edilebilmektedir (Kovacevic vd., 2015, s. 96).

Waillez (2011, s. 141) çalışmasında Orta Çağ’ın sonlarında en çok değer verilen kumaşların altın ve gümüş ipliklerle yapılan genel ifadesi ile brokar ismi ile bilinen lampas, damask ve kadife kumaşlar olduğunu belirtmiştir. Brokarın, kabartmalı yüzey yapısına sahip olması üzerine yoğunlaşmış ve rölyef etkili teknik ile dokunan kumaşları brokar olarak ifade etmiştir. Lampas kumaşlarda brokar nüansları tasarımın yüzeyini yükseltmek için dokuma boyunca ekstra atkı ipliklerinin sarılması ile elde edilmektedir (Lebeau, 1994, s. 19).

Lampas ek çözgü ve ek atkı ilaveleri ile dokunan kumaş yapısı için kullanılan bir terimdir. İlave atkı iplikleriyle desenlendirilmiş lampas kumaşlar brokarlı lampas ismi ile de tanımlanmaktadır (Burnham, 1980, s. 82; Spies, 1995, s. 22; Schoeser, 2007, s. 249).

Metropolitan Müzesi Avrupa Heykel ve Dekoratif Sanatlar Koleksiyonunda 2022.544 envanter numarası ile sergilenen 18. yüzyıla ait brokarlı lampas örneği Resim 2’de örnek olarak sunulmuştur (URL 4).





**Resim 2.18.** Yüzyıl Brokarlı Lampas Örneği ve Detay Görüntüsü (URL 4).

Damask ise geçmişten günümüze figürlü desenleri dokumak için kullanılan muhtemelen en eski tekniklerden biridir (Sonday, 1998, s. 204). Damask terimi başlangıçta, bazen altın ve diğer metalik ipliklerin eklenmesiyle, özenli renklerle dokunan dekoratif ipek kumaşlara atıfta bulunmaktadır (Kovacevic vd, 2015, s. 96). Damask kumaşların en temel özelliği zemin çizgilerinin bir yöne, figür çizgilerinin ise başka bir yöne ilerlediği figürlü bir kumaştır (Hunter, 1918, s. 4; Başaran ve Güneş Yarmacı, 2020, s. 267). Damask zemin üzerine rölyef etki yaratmak ve desenleme yapmak için brokar tekniği ile birlikte dokunmaktadır.



**Resim 3.** Altın ve kırmızı ipekle dokunmuş brokarlı damask örneği (Geijer, 1979, s. 389).



**Resim 4.** Brokarlı ipek damask örneği (Phipps, 2011, s. 17)

### Sonuç

Bu çalışma, tarihi tekstiller içinde önemli bir yere sahip olan, lüks ve zengin yapıları ile büyük önem verilen “brokar” kumaşların yabancı kaynaklarda farklı isimlerle ele alınması ve farklı sınıflandırmalara dahil edilmesi, Türkçe kaynaklarda çeviri ve bu farklı terimlerin oluşturduğu karmaşa ve teknik açıdan tam anlamı ile açıklanamaması nedeniyle ele alınmıştır.

Yapılan literatür incelemesinde “brokar” terimi ulusal ve uluslararası kaynaklarda hem isim hem de fiil anlamı ile kullanılmaktadır. Özellikle altın ve gümüş iplikler kullanılarak dokunan kumaşlar için brokar teriminin isim anlamıyla kullanılması ve desenli kumaşları ifade etmesi anlam karışıklığını beraberinde getirmiştir. Desenli kumaş dokumacılığında damask, samit, lampas gibi birçok farklı dokuma tekniği kullanılmıştır. Desenli kumaş dokuma teknikleri arasında yer alan brokar tekniği, damask, lampas gibi tekniklerle de birlikte kullanıldığı görülmektedir. Brokar, uluslararası literatürde ‘brocaded’, ‘brocaded weft’, ‘brocading’, ‘brocading weft’ gibi terimlerle farklı teknik özellikleri ifade edilmekte, ancak Türkçe literatürde tüm terimler ‘brokar’ ifadesi ile karşılanmaktadır. Bu durum ulusal çalışmalarda anlam karışıklığına neden olmaktadır. Bu terimlerin yapısal özellikleri “bir desen atkısının kendi desen alanı içinde ileri geri çalışması, bir desen alanından diğerine taşınmaması ve hiçbir zaman kumaşın bir kenarından diğerine geçmemesi” brocading teriminin yapısal özelliği olarak kullanılmaktadır. Bu işlemin sadece ilave atkı iplikleri ile yapılmakta olduğu tespit edilmiştir.

Ulusal çalışmalarda yer alan brokar terimi arasında yer alan lappet ve swivel terimleri Türkçe literatürde brokarla ilişkilendirilmiş olsa da dokuma makinesinin fonksiyonlarına bağlı olarak yapılan bir dokuma sistemi olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen bazı kaynaklarda brokar teriminin “broşe” terimi ile eş kullanımı görülmüştür. Fransızca mekik anlamına gelen Broşe (broche) teriminin brokar ile ilişkilendirilmesi anlam karışıklığına neden olmaktadır.

Literatür incelemesinde brokar kumaşlar lanse dokumalara benzetilmiş, teknik olarak lanse terimi birçok araştırmacı tarafından kullanılmıştır. Türk dokuma literatüründe yer alan lanse (Lance, lances) terimi, genellikle çözgü ve atkı yönünde ilave iplik kullanılarak armürlü tezgahlarda birbirini tekrar eden küçük motifler üretmek için kullanılmaktadır. Lanse tekniğinin, çekmeli tezgahlarda veya jakar alt yapılı tezgahlarda üretilen brokar kumaş dokuma tekniği ile ilişkilendirilmesi anlam karışıklığına neden olmaktadır.

Türkçe literatürde brokar teriminin brocatelle terimi ile de ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Ancak yapılan araştırma brocatelle teriminin lampas tekniği ile bağlantılı olduğunu, brokar terimi ile ilişkilendirilmemesi gerektiğini göstermektedir. Brokatelle (brocatelle) çözgü yüzü, rölyef etkili, lampas tekniği ile dokunmuş kumaşlar için kullanılmaktadır. Brocatelle, tissue veya diasper olarak bilinen lampas, iki çözgü sistemi ve iki veya daha fazla atkı sistemi kullanılan bileşik yapılı kumaş dokuma tekniğidir. Dolayısıyla bu özelliği ile desenin atkı ilavesiyle oluşturulduğu brokar dokuma tekniğinden ayrılmaktadır.

İncelenen kaynaklardan elde edilen bilgiler ve ortak tanımlamalar Tablo 1’de özetlenmiştir.

**Tablo 1.** Brokar Kumaşlar İçin Kullanılan Terimler ve Çeşitli Kaynaklara Göre Ortak Tanımları (Güneş Yarmacı, 2023)

Brocade	Brocaded/ Brocaded weft	Brocading/ Brocading Weft	Broche	Brocatelle
Brokar; ilave atkı ipliği kullanılarak tezgâhta desen oluşturulan en eski üç iplik sistemli dokuma yapısıdır. İlave desen atkıları kumaş enince kenardan kenara (continuous brocade) veya bir deseni tamamlamak için desen alanı içinde ileri geri olarak (discontinuous brocade) iki farklı şekilde atılabilmektedir (Larsen ve Weeks, 1975:88).	Kumaş üzerinde desen oluşturmak için atkı ipliğinin sadece her şeklin ana hatları içinde gidip gelmesi (dokumaya dahil olması) ile oluşan yapılar brokar (brocaded) ile tanımlanmaktadır. Brokarda (brocaded) desen atkıları kenardan kenara dokunmamaktadır (Becker, 2009: 147).	Bir desen atkısının kendi desen alanında ileri geri yaparak dokuma işleminin gerçekleştirildiği terimdir. Bu işlem sadece atkı ipliklerine yapılmakta asla çözgü ipliklerine yapılmamaktadır (Reath 1927:49).	Emery broşe (broche) teriminin Fransızca bir kelime olduğunu ve mekik anlamında kullanıldığını belirtmiştir (Emery, 1966:173).	Brocatelle terimi çeşitli lif içeriğini (kaba keten ve ipek), tasarımı (saten etkisi, rölyef etkisi) ve kumaş özelliklerini tanımlamak için kullanılsa da ara sıra sadece dokuma yapısını (lampas) tanımlamak için de kullanılmıştır (CIETA, 2006:7). Buna göre brokatelle (brocatelle) çözgü yüzü, rölyef etkili, lampas tekniği ile dokunmuş kumaşlar için kullanılmaktadır (CIETA, 2006: 8).
	Zemin örgüsüne eklenen, desen alanın genişliği ile sınırlı olan ve kenardan kenara ilerlemeyen ek bir atkı olarak kullanılmıştır (CIETA, 2006:7).	Elde tutulan bobinler tarafından yalnızca desen alanına atkı yönünde ek renklerin yerleştirme işlemidir (Schoeser, 2007:248).	Broşe “broche” terimini dokuma tasarımı işlemeli efekte dönüştürmek için kullanılan Fransızca bir kelimedir (Şeber,2003:52).	Çözgü yüzü dokumanın belirgin bir kabartması ile karakterize edilen, ipek çözgüleri sahip bir lampas dokumasını brokatelle (brocatelle) terimi ile tanımlanmıştır (Burnham, 1980: 19).
		Zemin örgüsüne eklenen ek atkı ipliğinin hareketi gereken alanın genişliği ile sınırlıdır ve kenardan kenara gitmemektedir (CIETA,2021: 7)		Brokatelle (brocatelle) teriminin brokar ile ilişkisi olduğunu belirtmiştir (Emery, 1966:173). Ancak yaygın olarak keten lifinden üretilmiş, üzerinde saten örgüsünün kullanımı ile “yüksektilmiş saten”, “kabartmada saten etkisi”, “figürde saten bağlantısı” ile rölyef etkili motifler içeren kumaşlar için kullanılmaktadır (Lebeau,1994:19).
		Bir desen atkısının kendi desen alanı içinde ileri geri çalışması ve bir desen alanından diğerine taşınmaması ve hiçbir zaman kumaşın bir kenarından diğerine geçmemesi brocading teriminin yapısal özelliğidir (Emery, 1966:171)		Brocatelle yüksek rölyefli tasarımlara sahip brokara benzeyen kumaştır (Corbman, 1983:573).
		Zemin örgüsüne eklenen ek bir atkı hareketidir. Atkı ipliğinin desenin gerektirdiği alanın genişliği ile sınırlıdır. Bu tanım kenardan kenara atılan atkıları kapsamamaktadır (Burnham, 1980: 18).		

Bu derleme çalışması brokar terimi ile ilgili literatürdeki farklı terimler ve açıklamalar arasındaki karmaşıklığı vurgulamaktadır. Brokar kumaşlarla ilgili olarak farklı dillerdeki sözlüklerin ve ansiklopedilerin, terimlerin farklı anlamlarla kullanılmasına neden olan editörler (Hunter, 1918, s. 1) tarafından oluşturulmasının da etkili olduğu



görülmektedir. Ayrıca, bazı terimlerin hatalı veya eksik tanımlandığına dikkat çekilmektedir.

Ayrıca, büyük tekstil otoriteleri arasında bile brokerla ilgili terim/tanımlarında ciddi farklılıkların bulunduğu görülmektedir. Bu çalışma, broker ve benzer kumaş terimlerinin daha kesin ve tutarlı bir şekilde tanımlanması, incelenmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Tarihi tekstillerle ilgilenen araştırmacılar ve koleksiyoncular için de önemli olan bu araştırmanın gelecekteki çalışmalara rehberlik edeceği düşünülmektedir.

### Kaynakça

- Agrawal, Y. (2006). *Silk Brocades*. India: Roli Books Private Limited.
- Atalayer, G. (1993). *Dünden Bugüne Anadolu'da Kumaş Dokuma Sanatı*. Türk Kültüründe Sanat ve Mimari.
- Atwater, M. M. (1951). *The Shuttle Craft Book of American Hand Weaving*, New York: Macmillon Company.
- Başaran, F. N. (2020). *Bileşik Yapılı Dokuma Teknikleri*. Ankara: Karınca Ajans, Bizim Büro Basım Evi Yayın ve Dağıtım Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti.
- Başaran, F. N., Yarmacı Güneş, H. (2020). Teknik ve Desen Özellikleri Açısından "Damask". *Folklor Akademi Dergisi*, 3(4), 265-288.
- Başer, G. (2005). *Dokuma Tekniği ve Sanatı, Dokuma Kumaş Tasarımı*, Cilt 2. İzmir: Punto Yayıncılık.
- Becker, J. (2009). *Patterned Double Cloth, Pattern and Loom: A Practical Study of the Development of Weaving Techniques in China, Western Asia and Europe*, Second Edition, (First edition published by Rhodos International Publisher), Copenhagen
- Birrell V. (1973). *The Textile Arts*. United States of America: Row Publishers Manufactured.
- Buckley, C. (2022). *Drawlooms along the Silk Road, Textiles and Clothing Along The Silk Roads*, the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 95-115.
- Burnham, D. K. (1980). *Warp and Weft A Textile Terminology*, Royal Ontario Museum, Toronto: The Hunter Rose Company.
- C.I.E.T.A. (1987). *Notes on Hand-Weaving Techniques in Plain and Figured Textiles*. France: Centre International D'étude Des Textiles Anciens.
- C.I.E.T.A. (2006). *Vocabulary of Technical Terms*. Lyon: Centre International D'Etude Des Textiles Anciens [Erişim Tarihi: 12.10.2020].
- C.I.E.T.A. (2021). *Vocabulary of Technical Terms*. Lyon: Centre International D'Etude Des Textiles Anciens [Erişim Tarihi: 20.01.2022].
- Cizsuk, M. (2004). Taqueté And Damask From Mons Claudianus. *Purpureae Vestes I. Actas del I Symposium Internacional sobre Textiles y tintes del Mediterráneo en época romana*, 107-113.
- Corbman, B. P. (1983). *Textiles. Fiber to Fabric*. New York: Mc Graw Hill.
- Dölen, E. (1992). *Tekstil Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları No: 92/1 Matbaa Eğitimi Bölümü Yayın No: 6.
- Emery, I. (1966). *The Primary Structures of Fabrics: an Illustrated Classification*. Textile Museum. Washington, D.C./New York.



- Ergür, A. (2002). *Tekstil Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Geijer, A. (1979). *A History of Textile Art*. London: Philip Wilson Publishers Ltd.
- Grosicki, Z. J. (2004). *Watson's Textile Design and Color: Elementary Weaves and Figured Fabrics*.
- Gürsu, N. (1988). *The Art of Turkish Weaving Designs Through the Ages*. İstanbul: Redhouse Press.
- Hunter, G. L. (1918). *Decorative Textiles*. U.S.A.: The Dean Hicks Company at the Good Furniture Magazine Press.
- İmer, Z. (1989). *Dokuma Tekniği II. 386 Renkli Desen Örnekleri ile Kuvoetlendirilmiş ve Çok Katlı Dokumalarla Özel Bağlantı İplikleriyle Dokunan Dokular*. Ankara: Sistem Ofset Ltd. Şti.
- İmer, Z. (1997). *Dokuma Tekniği I, 369 Renkli Desen Örnekleri ile Basit Dokuların Kumaş Analizi ve Mesleki Hesaplamaları*. (3. Baskı). Ankara: Cem Web. Ofset Ltd. Şti.
- İnalcık, H. (2008). *Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kadolph, S. J., Langford, A. (2007). *Textiles Pearson Education*. New Jersey: Upper Saddle River.
- Kendrick, A. F. (1921). *Catalogue of Textiles from Burying Grounds in Egypt*. London: Under the Authority of His Majesty's Stationery Office
- Kovačević, S., Schwarz, I. (2015). *Weaving Complex Patterns - From Weaving Looms to Weaving Machines. Cutting Edge Research in Technologies*. Croatia: In Tech, 93-111.
- Larsen, J. L. and Weeks, J. (1975). *Fabrics for Interiors: a Guide for Architects, Designers, and Consumers*. New York: Van Nostrand Reinhold Co.
- Lebeau, C. (1994). *Fabrics the Decorative Art of Textiles*. London: Thames and Hudson.
- Linton, G. E. (1973). *The Modern Textile and Apparel Dictionary*. Plainfield, N.J.: Textile Book Service.
- Mackie, L. W. (1973). *The Splendor of Turkish Weaving*. Washington: The Textile Museum
- Mc Allister, H. E. (1939). *An Exhibition of Turkish Textiles, The Metropolitan Museum of Art Bulletin, 34(9), 206-208*.
- Overman, R., Smith, L. (1955). *Contemporary Handweaving*. Iowa: State College Press.
- Öz, T. (1946). *Türk Kumaş ve Kadifeleri I*, İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.
- Phipps, E. (2011). *Looking at Textiles: A Guide to Technical Terms*, The J. Paul Getty Museum, Los Angeles, California.
- Postrel, V. (2020). *The Fabric Of Civilization How Textiles Made The World.* , New York: Basic Book
- Reamdonck Reath, N. A. (1927). *Weaves in Hand Loom Fabrics, VI. Brocading*, Bulletin of the Pennsylvania Museum.
- Salman, F. (2011). *Türk Kumaş Sanatı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Birim Amirliği.
- Schlein, A. Ziek, B. (2006). *The Woven Pixel: Designing for Jacquard and Dobby Looms Using Photoshop*, London: Bridgewater Press.

- Schmidt, J. H. (1933). Turkish Brocades and Italian Imitations, *The Art Bulletin*, 4(15), 374-383.
- Schoeser, M. (2007). *Silk*. London: Yale University Press.
- Scott, P. (1993). *The Book of Silk*. London: Thames and Hudson Ltd.
- Sonday, M. (1998). *The Timelessness Of Damask*. Textile Society Of America Symposium Proceedings. 206.
- Spies, N. (1995). A Thousand Years of Brocaded Tablet Woven Bands. *Archaeological Textiles Newsletter*, (21), 17-22.
- Şeber, B. (2003). *Kumaş Yapı Bilgisi Çift Katlı Kumaş Örgüleri*. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Tez, Z. (2008). *Tekstil ve Giyim Kuşam Sanatının Kültürel Tarihi*. İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Tezcan, H. (1993). *Atlaslar Atlası; Pamuklu, Yün ve İpek Kumaş Koleksiyonu*. İstanbul: Yapı Kredi Koleksiyonları.
- Tezcan, H. (2017). *Bursa'nın İpeklisi (Tarihi, Ticareti, Pamukluları ve İpeklileriyle Ünlü Bursa*. Bursa: Renkvizyon Matbaacılık AŞ.
- Verhecken Lammens C. (2004). *Tecnology of the Lampas Fabric and Distinctive Weaves*. The Ottoman Silk Textiles of the Royal Museum of Art and History in Brussels. Brepols Publishers.
- Wailliez, W. (2011). Lampas, Velvet and Cloth of Gold. Criteria for Interpreting the Representation of Textiles by Applied Brocade. *Imitation and Illusion. Applied Brocade in the Art of the Low Countries in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, 141-149.
- Walton, William. (1937). *Textiles, Ancient and Modern*. New York: McGraw-Hill.
- Watson, W. (1913). *Advanced Textile Design*. New York: Longmans, Green and Company.
- Wingate, B. I. (1970). *Textile Fabrics and Their Selection*, 6th Edition. London: Prentice Hall.
- Yatman, N. (1945). *Türk Kumaşları*. Ankara: Halkevi Neşriyatı Maarif Matbaası.
- İnternet URL 1.** (<https://cieta.fr/history-of-the-cieta/>, Erişim Tarihi: 9.12.2019.
- İnternet URL 2.** <https://cieta.fr/courses/> Erişim Tarihi: 24.04.2023.
- İnternet URL 3:** <https://collections.vam.ac.uk/item/O475767/fragment-unknown/> Erişim Tarihi: 15.05.2023
- İnternet URL 4:** <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/239012> Erişim Tarihi: 15.05.2023.